



## An example, from the ancient times to the present for the social organizations of Turkish culture: From “Salavatçı” (Eulogizer) to “Cazgır” (Announcer)

**Türk Kültüründe Kadimden Günümüze Ulaşan Sosyal Örgütlere Dair Bir Misal: Salâvatçılıktan Cazgırlığa**

Mehmet Yavuz Erler&Selahattin Özyurt<sup>1</sup>

### ABSTRACT

A wrestling in the Ottoman sovereignty that Turks performed as an sportive activity caused a base for a kind of civil organization. Wrestling turnovers that bear some number of mutually agreed rules that the public of Turkish society derived from the Turkish traditions have been designed along with the publics' organization capability has obtained the state' ambition to deal with. While the “Salavatçı” (Eulogizer) was a duty to introduce the wrestlers' personality and their cunning abilities, in the turnover that hold by the public, it shifted rather to a duty of introducing the administrators and adding up on to their initial performance designed by public within the turnovers, having been hold under the state authority. In our study the wrestling turnover that was designed by the public would be examined to what extend being shifted and redesigned by the state within the history along with taking the Republican period in to consideration.

**Key Words:** Salavatçı, Cazgır, Wrestling, Ottoman

### ÖZET

Halkın kültürel değer yargılarını içeren organizasyon kabiliyeti beraberinde genelin onayını alan bir dizi kuralları da kapsamaktadır. Güreş müsabakaları halkın kültürel değerleri ile organize ettiği ve bazı görevlendirmeleri ihtiva eden örneklerden yalnızca birisidir. Devletinde bu türden aktivitelere müdahil olarak halkın onayına sahip organizasyonlara bazı ihtivalar yaptığı anlaşılmaktadır. Halk tarafından geleneksel olarak düzenlenen güreş müsabakalarında karşımıza çıkan Salavatçılık güreşçileri ve onların hünerlerini seyircilere sesli olarak lirik tarzda betimlenen manilerle tanıtmaya görevini yerine getirmektedir. Gerek Osmanlı gerekse Türkiye Cumhuriyeti halkın organize ettiği bu yapıya müdahil olarak en azından salâvatçının işlevinde bazı ilaveler gerçekleştirmiştir. Çalışmamızda devlet eliyle yapılan bu müdahalenin nasıl bir değişim süreci içinde gerçekleştiği Cumhuriyet Türkiye'si de dikkate alınarak değerlendirilecektir.

**Anahtar Kelimeler:** Salavatçı, Cazgır, Güreş, Osmanlı

<sup>1</sup> Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi & Eğitim Fakültesi, Tarih Bölümü & P.D.R. Bölümü, Atakum/Samsun.

Gerek Selçuklular gerekse Osmanlılar’da güreşin sosyal yapıya ait kadimden gelen sportif amaçlı bir eğlence kültürü olduğunu ve idari yapının bu geleneği himaye ve organize ettiğini belirtmek gerekir. Çalışmamızın merkezini oluşturan güreş müsabakaları esnasında ortaya çıkan “Salâvatçı” ve ifa ettiği görevi olan salavat manileri ise Selçuklu dönemi kaynaklarında yer almazken ( Merçil, 2000: 1-100 ) Osmanlı devri kaynaklarında yer alması nedeniyle dikkatimizi çekmiş ve sivil yapıdaki bir kültürel etkinliğe hami devletin kurumsal bir müdahalesi olarak değerlendirilmiştir. Osmanlı metinlerinde salâvatçı, temaşacı, duacı ve meydan şeyhi vb. isimlerle anılan ve güreş müsabakalarında özel bir görev üslenen bu yapının “Cumhuriyet Türkiyesi”nde “cazgır” şeklinde devamlılığını koruduğu anlaşılmaktadır. Cazgır kelimesinin kökenine dair müphemiyet bu kelimenin Cumhuriyet Türkiye’sinde kullanılmaya başlandığına dair olan tasavvurumuzu kuvvetlendirmektedir (Eren, 1999: 68).

Türk kültüründe yer alan “uğraş” uygulaması, bir anlamda savaşçı bir sivil yapının olası mücadelelere her daim hazır olmasını sağlayan bunu yaparken de eğitim sürecini eğlenceli bir oyuna dönüştüren sosyal bir örgütlenmeyi ifade etmektedir. Dede Korkut anlatılarında ok atma, at sürme ve güreş gibi bazı sportif aktiviteleri bir anlamda sivil yapının gelenek ve görenekler çerçevesinde mücadeleye hazır bir toplum örgütlenmesi olarak değerlendirilebilir. Özellikle Bamsi Beyrek’le Han kızı Banu Çiçek’in birlikte güreş tutması sosyal yapıda kadın ve erkek birlikteliğine sportif amaçlı müsamaha gösterildiğine kanıt teşkil eder (Dede Korkut Hikâyeleri, 1976: 56-58). Türk coğrafyasında yer alan nüfusun bir kısmı “uğraş” kültürüne İslam sonrasında güreşi etken bir şekilde eklemiştir. Bu durum erken dönemlere ait bazı kaynaklarca da doğrulanmaktadır (Ahmet bin Mahmut, 1977: 50). İslam’ın dışında kalan İncil ya da Tevrat akaidine tabi Türkler’de güreş kültürünün ağır basmadığı anlaşılmaktadır. Bu durum güreşin İslam ile birlikte yayıldığı ve Orta Doğu menşeli bir spor olduğu yorumuna açıktır. Yine de Ortadoğu coğrafyasında İslam öncesinde yer alan Roma İmparatorluğu ve onun arenalarında güreş sporunun geniş seyirci kitlelerine hitap eden bir eğlence olarak sosyal yapıyı etkilediği gerçeğini yadsımamak gerekir. Nihayetinde Orta Asya’da kadimden beri var olan gelen güreş uğraşısı Hunlarla birlikte daha M.S.’ 300 lü yılları müteakiben Rua ile birlikte Latin ve Got kavimlerine transfer edilmiş olmalıdır (Grundy, 1996: 1-549).

Osmanlı uleması, güreş müsabakalarında rakipleri kızdırmak amacıyla maniler söyleyen salâvatçı, meydan şeyhi, duacı ve temaşacı vb. adlarla anılan görevlilerin yerine getirdikleri faaliyeti olumlu karşılamamaktadırlar. Kanuni Sultan Süleyman devri Şeyh-ül-İslamlarından olan Ebussuud Efendi bir keresinde konuyla ilgili görüşünü şu fetva ile belgelendirmektedir:

**Mes'ele: Güreşçiler güreşirlerken tasliye ettiklerinde kerâhet var mıdır ?**

**Elcevap: Kerâhet muhtemeldir. Temâşâcı kesîr için ve lehve halkı râğbet için tasliye küfürdür (B.270b). (Düzdağ, 2012: 272)**

Anlaşılabacağı üzere tasliye, "Sallâllahü Aleyhi Vesellem" diyerek dua etmek anlamına gelmektedir. Gerek güreşçiler gerekse salâvatçılar salâvat getirdikten sonra salâvatçılar pehlivanlar hakkında övücü sözler sıralayıp güreşlerine başlamaktadır. Bu durum yani övünme ve böbürlenme harama yakın bir uygulama olarak yani "kerâhet" şeklinde algılanmıştır. Ayrıca halkın bir tarafı tutmaya yönlendirilmesi de İslam'da fitne ve bölücülük olarak değerlendirilmiştir. Yine de İslami öğelerle zenginleştirilen salâvatçı duaları Osmanlı Sultanlarının ilgisi ve lütfüne mazhar olmuştur. İslam'da ve Türklerde halkın güreşe ve onun geleneklerine olan tutkusu halkla diyalog arayışında olan Saltanatı da bu konuda İslami kaidelere rağmen duyarlı olmaya yöneltmiştir.

İslam öncesi câhiliye devri panayır geleneklerinden biri olan güreş sporu bir tür devrin savaş sporu olması nedeniyle İslam sonrasında bizzat Hz. Peygamber'in de iştirak ettiği bir etkinlik olarak belirlenmiştir. Dönemin ünlü pehlivanlarından Rükâne b. Abdüyezîd, İslam dinini kabul etmek için Resûl-i Ekrem'in kendisini güreşte yenmesini şart koşmuş ve yapılan karşılaşmada Hz. Peygamber onu yenmiştir. Rükâne de bunun üzerine Müslüman olmuştur. Resûl-i Ekrem'in ashap çocuklarının askere alınmaları için her yıl düzenlenen merasim sırasında birbirleriyle güreştikleri belirtilmektedir (İslam Ansiklopedisi, 1996: 317-318). Anlaşılabacağı üzere güreş İslami bir akaitten çok askeri bir uygulama olarak varlığını muhafaza ettirmiştir.

Selçuklular Türk güreş geleneğini İran'da Fars ve İslam kuralları ile birleştirerek yeni bir kimliğe büründürmüşlerdir. Farsça aslı "pehlivan" kelimesi de muhtemelen bu evrede Türk diline intikal etmiştir. Güreş sporuna Selçuklular ile birlikte giren yeni kuralların başında Hz. Peygamber'e salâvat getirilmesi, dua okunması ve Hz. Hamza'nın adının anılması gelir (İslam Ansiklopedisi, 1996: 318). Muhtemelen devleti temsil eden Sultanın şanını da yüceltildiği dua kısmı ile ilgili kaynaklarda net bir bilgi yer almamaktadır. Özellikle Osmanlı devrinde halife unvanına malik olan Osmanlı Sultanları ya da IV. Murat gibi bizzat bu güreşlere iştirak eden Osmanlı sultanlarına dair günümüzde tespit edilen cazgır manilerinde hiçbir ize tesadüf edilemez. Osmanlı halife ve sultanlarına dair dizelerin yer aldığı salâvatçı manilerinin günümüze ulaşamamasına ilişkin gerekçe olarak sözlü kültürün bir unsuru olduğu ve zamanla unutulduğu yorumu, geçerli bir yazılı belge tespit edilene kadar varlığını koruyacaktır. Yine de Selçuklular zamanında başta Konya olmak üzere pek çok İslam şehrinde güreşçi tekkelerinin kurulmuş olması, kültürel varlığımızın bizzat devlet eliyle kurumsallaştırıldığı ve

coğrafyamızda bunun öncülüğünü Selçuklu, devamlılığını Osmanlı ve varlığını Türkiye Cumhuriyeti ile devam ettirdiğini belirtmek gerekir.

Osmanlı döneminde ise, Orhan Bey'in Bursa'da I. Murad'ın Edirne'de güreşçiler için tekkeler açtıkları bilinir. Güreşçi tekkelerinin yönetimine güreşte başarı kazanmış ve bu spor dalını öğretebilecek okuryazar kişiler tayin edilirdi. Güreşçi tekkelerinde yöneticilik yapan ün ve nam kazanmış pehlivanlara “şeyh” denildiği gibi, burada barınan ve bu spor dalını icra eden adaylara da derviş unvanı verilmesine rağmen doğrudan tasavvufu alakaları yoktur. Özellikle fetihten sonra İstanbul'da Unkapanı civarında inşa edilen Pehlivan Şüca tekkesi ilk defa payitahtta açılan ve Osmanlı topraklarında varlığı bilinen dördüncü tekke olma unvanına sahiptir. Oluşturulan vakıf müessesesi güreşçi tekkelerinin de idamesini sağlayacak finans kaynağını temindeki en etkili yöntem olarak belirlenmiştir. İstanbul'da bulunan güreşçi tekkelerindeki pehlivanlar belirli günler ve vesilelerle padişah huzuruna çağrılmakta ve Enderun pehlivanları ile huzurda güreş tutmaktaydılar. Özellikle I. Abdülhamit döneminde huzur güreşlerinin sıkça yapıldığı kaydedilmektedir. Huzur güreşlerinde de salâvatçıları tespit etmek mümkündür. Saraya ait düğün, evlilik, doğum ve bazı fetihler nedeniyle düzenlenen şenliklerle dini bayramlar vesile olduğunda pehlivanlar huzurda güreşirler ve padişah tarafından nakit ödemeyle onurlandırılırlardı. Örneğin II. Beyazıt huzurunda güreş tutan pehlivanlardan galip gelen Beşir Ahmet adlı pehlivana 3.000 Süleyman adlı pehlivana ise 1500 kuruş (Osmanlı'da gümüşten mamul paralara verilen ad) gibi bir meblağ ihsan buyrulmuştu. Yine II. Ahmet'in ikiz şehzadelerinin doğumu için düzenlenen şenlikler esnasında davul zurna eşliğinde Sırıkmevdanı'nda gerçekleştirilen güreş müsabakalarını bizzat Sultan II. Ahmet düzenlettirmişti. III. Ahmet devrinde yani Lale devrinde de Sultan ve vüzeranın huzurunda pehlivanlar güreştirilirdi. Bazen de yabancı devletlerden gelen pehlivanlar ya da Osmanlı devlet erkânının, örneğin Kaptanıderya Küçük Hüseyin Paşa'nın himaye ettiği ve yetiştirdiği, güreşçileri saray pehlivanları ile güreşirdi (İslam Ansiklopedisi, 1996: 318-319).

Osmanlı vakanüvisleri ve bazı seyyah notlarına dayanılarak elde edilen güreş sporu ile ilgili vesikalar arasında “salâvatçılar” konusunda çok da fazla bilgi yer almaz. Yine de güreş tekkeleri emsalinden anlaşılacağı üzere salâvatçılar bu sporun vazgeçilmez unsurlarından birini oluştururlar. Bazı belgelerde “meydan şeyhi” ya da “duacı” şeklinde anılan günümüzde cazgır şeklinde ifade edilen bu ritüelin esasında kurumsal bir yapıya işaret ettiği dikkatlerden kaçmış olmalıdır. Bilindiği üzere güreşçi tekkelerinde pehlivanlar arasından yüreği ve kalemi kuvvetli olanlar gelecek nesillere bu sporun aktarılması ile görevlendirilir ve Güreş Tekkelerinin “şeyhi” unvanı ile mevcut güreşçi tekkelerinden birine (Bursa, Edirne, Manisa, İstanbul ve Amasya) saray tarafından atanırlardı. Osmanlı devlet

erkânının dâhil olduğu güreş vesilelerinde ise müsabakayı işte bu şeyhler, “meydan şeyhi” olarak yerine getirirlerdi. Aynı zamanda “duacı” olarak adlandırılan bu görevliler, devletin bekası için dua ettikleri gibi, saltanatın ve sultanın iyiliğine ilişkin de dualar etmekteydiler. Özetle günümüzde cazgır ama Osmanlı devrinde salâvatçı diye anılan bu şahısların asli görevleri pehlivanları bugün olduğu gibi salt güreşe hazırlamak ve motive etmekten öte devleti ve onu temsil eden saltanat mensubunun şanını dualarla yüceltmeyi hedeflemekteydi. Asli zatında güreş müsabakalarını temaşaya gelen geniş kitleleri devlete ve onun yöneticisine duaya davet eden bu uygulama kitle iletişim araçlarının kifayetsiz olduğu bir devirde önemli bir tanıtım amaçlı propaganda aracına dönüşebilmekteydi.

Osmanlılar döneminde gazi ve mücahitlerin kılıç hakkı olup, askeri teşvik için tahsis edilen gelir kaynakları da “duaguluk=duacı” adı altında bazı tarikat mensubu ve din adamlarına verildi. Özellikle bu uygulama III. Murat (1574-1595) zamanında yaygınlık kazanmıştır. Sultan Murat’ın kerametine inandığı Şeyh Şuca’a ve diğer bazı şeyhlere vakıflardan gümrük gelirlerinden ve miri mallarından duaguluk ücreti tahsis etti (İslam Ansiklopedisi, 1994: 541). Duagu ya da duacı adı verilen ve aynı zamanda güreşçi tekkeleri şeyhi olan bu şahıslara, ki bu yüzden meydan şeyhi olarak da anılırlar; 1.000 akçaya (Osmanlı’da gümüşten mamul metal paralara verilen ad) varan ödemelerin yapılması Osmanlı devletinin bizzat şekil verdiği bir kurumun varlığına işaret etmektedir. Öyleyse “salâvatçılar” bizzat devleti temsil eden sultanın tesis ettiği güreşçi tekkelerinin yöneticisi konumundaydılar ve “mahiye” yani aylık maaş ve dahi güreşler esnasında söyledikleri dualarla da “İhsaniye” adı altında bizzat Sultandan bahşiş almaktaydılar. Özellikle Osmanlı yükseliş dönemi temayüllerinden biri olan Sultanı lirik bir tarzda hoşça sözlerle övme işlevinin salâvatçıların güreşleri başlatmadan önce söylediği sözlerle gerçekleştirdiğini belirtmek mümkündür. Bu konuda Sehi Bey’in 1538 yılında yazıp Kanuni’ye takdim ettiği tezkeresinde yer alan şu dizeleri tahlil etmekte yarar vardır:

**Pes ez tevhid-i Hak na’t-ı Muhammed  
Revâdur medh-i sultân-ı mü’eyyed (Sehi Bey, 1980: 33)**

Yukarıdaki dizeleri günümüz Türkçesine çevirdiğimizde neden ısrarla “salâvatçıların” salâvat yani Allah’ı (C.C.) meleklerini ve Peygamberini övüp şanını yüceltmek için (Ahzab Suresi, 33/56. Ayet) okudukları dua sonrası ve güreşçileri takdim etmeden önce Sultanı andıklarını iddia etmemize sebep olan kanıtlarda ortaya çıkmış olacaktır.

**Allah’ı ve onun peygamberini övdükten ve yücelttikten sonra,  
O müeyyed sultanı medhetmek revadır (Sehi Bey, 1980:33).**

İslami bir gereklilik olarak her ne kadar meleklerin zikredilmeyişi Ebussuud'un gözünden kaçmamış olsa da "salâvatın" Osmanlı'da ihtimamla muhafaza edildiği ve "hüve" lafzında olduğu gibi devlet eliyle gerçekleştirilen her türlü bürokratik ve kamusal etkinlikte baş tacı edildiği ortadadır. Sultanın methedilmesini ise, bir anlamda dini müeyyidenin dışında dünyevi yani iktidarın iradesine yönelik bir uygulama olarak algılamak gerekir.

Pehlivanların kadim Türkler'deki askeri gerekliliğin bir sonucu olarak gerçekleştirilen güreş müsabakalarında Selçuklular ile birlikte resmi bir uygulama şeklinde ortaya çıkan ve zamanla gelenekselleşen "salâvatçılık", güreş tutulan her vesilede halkın dikkatini çekmektedir. Devlet erkânı için düzenlenen pehlivan müsabakaları ile Osmanlı halkı için düzenlenen müsabakalar düğün, doğum, bayram ve zafer konularında birliktelik arz etse de panayır (Pazar), yayla şenlikleri ve devlet erkânını onurlandırmak için tutulan karşılama törenlerindeki güreşler gibi durumlar yalnızca vatandaşın tasarrufunda kalmıştır. Hanedana ait yegâne güreş uygulaması Cuma namazı ya da selamlığı sonrasında yapılmakta ve Sultan bizzat bu eğlenceyi varlığı ile onurlandırmaktaydı. Osmanlı Devleti'nin yıkılması ile birlikte dini bayramlardaki devletin düzenlediği güreşler yeni Türkiye Cumhuriyeti'nde unutulmaya yüz tutmuş, her şeyden önemlisi devletin himayesinde bir uygulama olmaktan çıkmıştır. Osmanlı'ya ait önemli fetih günlerinden sadece bazıları günümüz Türkiye'sini ilgilendirmeye devam etmekle beraber bu anma günlerinde düzenlenen güreşler ise tümüyle ortadan kalkmıştır. Hanedan-ı âli Osman'ın artık devleti temsil noktasındaki sorumluluğu rafa kalktığından, sarayda yapılan huzur güreşleri, şehzade doğumları, sünnetleri, düğün ve elçilerin kabulünde gerçekleştirilen güreş uygulaması artık modernliğini ve varlığını kaybetmiştir. Geriye bu geleneği devam ettirecek halk kitlelerinden başka bir şey kalmadığı anlaşılmaktadır. Kırkpınar yağlı güreş festivallerinin dışında Anadolu'da güreşin düğün, yayla şenliği vb. vesilelerle giderek cılızlaşan bir şekilde varlığını devam ettirmeye çalıştığı anlaşılmaktadır. Lakin zamanın külleri geleneksel yapımızdaki bazı değişikliklerin de üstünü örtmekte gecikmemiştir. Artık Osmanlı sarayını er meydanında yüceltecek pehlivan meydan şeyhlerini ihtiva eden kurumsal bir yapı olmadığı için, salâvatçının yerini cazgır almış ve işlevi yalnızca Ebussuud'un şiddetle tenkit ettiği kitleleri kızıştırma ve pehlivanları gururlandırmadan başka bir anlam ifade etmez hale gelmiştir.

Osmanlı kaynaklarında salâvatçılara dair çok fazla bilgi yer almamakla beraber, vakanüvisler (tarih yazıcılar) ve dahi Evliya Çelebi'de nadir de olsa bazı kısa ifadelere tesadüf etmek mümkündür. Yine de Esad Efendi'nin Tecrifat-ı

Kadime adlı eserinde duacı çavuşlara giydirilen bir hilat töreninin ötesinde kayda değer bir veriye rastlanmaz (Esad Efendi, çev. Yavuz Ercan 1979: 125). Özellikle Surnâmede bulunan ve güreş müsabakalarını betimleyen bir minyatürde, meydan şeyhi ve onun giyim kuşamı hakkında bazı bilgiler elde etmek mümkün olmuştur. Alt kısmı beyaz bir tülbendle çevrelenmiş gri renk bir kavuk, açık kahve renkli bir mintan (orta düğmeleri açık ve altta beyaz bir fanila), mintan üzerinde gri renk bir kuşak, beyaz renkli bir peştamalin arka kısmını örttüğü kırmızı bir şalvar ve sarı çizmeler devrin meydan şeyhinin üzerinde minyatürler vasıtasıyla tasvir edebileceğimiz bir resmi giyim tarzını yansıtmaktaydı. Yine bıyık ve çeneyi çevreleyen sakal da resmi bir uygulamanın sonucu oluşturulan standartlardan yalnızca birisi olarak dikkat çekmektedir (Surname). Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren giyim kuşamda saray devre dışı kaldığı için halkın yerel kıyafetleri Salâvatçıları dizayn etmiştir. Buna göre Salâvatçı, giysi olarak yerel kıyafetler giymeye başlamış, başında egale, bacağına cepken şalvarı, yeleği ve beline doladığı poşusu, yöresel dokunmuş çorapları ve yerel ayakkabıları ile er meydanlarında tarihten gelen bir figüran olarak varlığını sürdürmüştür.

Osmanlı devletine ait arşiv kayıtlarında ise, tarihi net olarak ortaya konulmasa da II. Beyazıt devrine ait olması muhtemel bazı resmi vakıf esami defterlerinde ve saraya ait tutulan kayıtlarda duacı ya da salâvatçı şeklinde belgelerde karşımıza çıkan ve aldıkları ücretlerle isimlerinin belirtildiği görevlilere rastlanmıştır. Sayıları ona tekabül eden ve muhtemelen Bursa'da bulunan bir imarete ait vakıf esami defterinde kaydedilen "salâvatçıların" güreş tekkesi ya da saray adına çalıştıkları ve maiyetlerini vakıftan temin ettikleri anlaşılmaktadır. Salâvatçıların aylık gelirleri ve isimleri bir tablo ile değerlendirilecektir (BOA., TS.MA.d., G. No. 1532, Vakıf Esami Defteri).

CEMAAT-I SALAVATÇIYAN	
İSİM	AYLIK GELİRİ
Hacı Mehmed ser matbah	3 akça
Musa bin Ahmed	2 akça
Kemal Sufi	“
Abdi Müezzın	“
Sinan Sufi	“
İsa Bali	“
Hoca Cafer	“
Mehmed ?	“
Turaud Hoca	“
Sinan Derviş Süleyman Halife	“
Toplam 10 kişi	Toplam 21 akça
Toplamda salâvatçılar için yapılan masraf: 630 akça	

Mevcut yazma eserden elde edilen ve tablo haline getirilen veriler oldukça açık ve nettir. Osmanlı devrinde güreş meydanlarının isimsiz önderleri Cumhuriyet döneminde olduğu gibi halkın gönlünde değil bizzat devletin vakıf defterlerinde isimleri ve aldıkları ücretlerle kayıt altına alınmıştır. Elde edilen kayıtlardaki 630 akçalık masrafın ne olduğu anlaşılacakla beraber, bunun salâvatçılara ait yıllık barınma, giyecek, yiyecek ve dahi içecek masrafı olduğu tahmin edilmektedir. Salâvatçılara ödenen aylık ücretin de 2 akça gibi küçük bir rakama tekabülü akçanın değerinin yüksek olduğu bir devre ait bir evrakla uğraştığımız şeklinde yorumlanabilir. Özellikle Fatih devrinde 1487 sonrasında 10 Osmanlı akçasının bir Venedik duka altını ya da Osmanlı Sultani altınına denk düştüğü değerlendirilecek olursa, 2 gümüş akçanın aylık geçim için anlamlı bir meblağ olduğu tasavvur edilebilir. Yine de salâvatçıların Sultan adına güreş meydanlarında dizdikleri methiyeler, ya da devletin önde gelen vüzera-yı kiramina yaptıkları göndermeler mütevazı bir atıye-i ihsaniyeye (Sultanın bahşişi) mazhar olmuş olmalıdır. Elde edilen Osmanlı devrine ait bazı vesikalar bu düşüncemizi doğrular mahiyettedir. Padişaha ait olan hesap defterinde Cuma namazından dönüşte görevlilere dağıtılan “ihsan-ı şahane” miktarları kaydedilirken güreş tutan pehlivanların yanı sıra duacıların yani Salâvatçıları’nda kaydı tutulmuştur (TS. MA.d, G. no. 2412/0078, Hesap Defteri).

Cumhuriyet devrinde yaygın bir şekilde Osmanlı devri “salâvatçıları” cazgır şeklinde anılmaya başlanmıştır. Cazgır kelimesinin “kuşak tutan” anlamına gelen Farsça “şad-gir” kelimesinden türediğine dair verilere rastlansa da (Tietze, 2002: 421) bunun mahalli bir kullanım şekli olduğu ve zamanla Türkiye geneline yayıldığı düşünülmektedir. Cazgır kelimesinde olduğu gibi, işlevinde de Cumhuriyet le birlikte bir değişim olduğu aşikârdır. Cazgırlar artık genellikle eski ünlü pehlivanlardan seçilmeye başlanmış, güreş tekkesinden yetişme şartı ya da şiir diline kuvvetli şahıslardan çok, eski nakaratları terennüm eden geleneksel kalıntılara ve ritüellere mümkün merteye ne olduğunu bilmeden riayet eden fertler tercih edilir olmuştur. Günümüzde eski geleneklerin izlerini taşırcasına Cazgırlar güreş başlamadan önce vakur bir şekilde ağır adımlarla yürüyerek meydanın tam ortasına gelir. Eşleştirdiği pehlivanları el işaretleriyle yanına çağırır, yönlerini kıbleye çevirir. Elini her ikisinin sırtlarına vurarak rükûa varır gibi eğilip ellerini diz kapaklarına koymalarını söyler, iki pehlivanın arkalarında durur, sağ elini sağdakinin sırtına, sol elini soldakinin sırtına vurur. Cazgır eskiden olduğu gibi ve geçmişten hatırdaki bazı önemli alışılagedik dizelerle birlikte “salavatlamlar” okuduktan sonra pehlivanları er meydanına salar. Pehlivanlar davul zurnalar eşliğinde önce peşrev yapıp güreşe başlarlar (Artun: 28).

Salâvatçıları Pehlivanların piri olarak Hz. Mahmud Pir-i Yâr-ı Veli’yi İslami geleneklerine uyararak seçmişler ve salâvatlarında zikretmişlerdir. Ancak



Tanzimat'tan sonra güreşçilerin pir-i velisi Hz. Hamza olarak salâvatlarda anılmaya başlanmıştır. Muhtemelen gerçekleştirdiği reformlarla eleştirilen Sultan II. Mahmut'un güreşçilerin piri ile isim benzerliği olumsuz önyargılara sebebiyet vermemek adına Hz. Mahmut (S.A.V.) ismi salâvatçı dualarından çıkarılarak Hz. Hamza üzerinden İslami geleneklerle birleştirilmiştir.

Evliya Çelebi'nin Enderun'da tanıklık ettiği bir güreşte (Mart 1636-Şubat 1640), Sultan Dördüncü Murat ile Melek Ahmet Paşa, Deli Sarı Hüseyin Paşa, Hattat Hasan Paşa ve Dişlek Süleyman güreşmiştir. Evliya Çelebi'nin bu güreş esnasında salâvatçının okuduğu dua hakkında şunları kaydettiği bilinmektedir (Kahraman, 1989: 35):

**Pirimiz Hazret-i Mahmud Çar-Pir-i Yâr-ı Veli aşkına**  
**Dest ber dest,**  
**Kafa ber kafa,**  
**Sine ber sine sine muhabbet,**  
**Alf şîr-i Yezdan Veli aşkına**  
**Allah onara...**

Yukarıdaki dizeleri, konunun daha iyi anlaşılabilmesi açısından fütüvvet geleneği içinde izahta yarar vardır:

**Çar-Pir:** Çâr-Pir; dört pir demektir; Fütüvvet geleneğinin nispet ettiği dört büyük peygambere verilen addır. Bu peygamberler; Hz. Adem, Hz. Nuh, Hz. İbrahim ve Hz. Muhammed'ir. Güreşçilerin piri peygamberler düzeyinde Hz. Adem ve Hz. Mahmud/Muhammed'dir.

**Çâr-yâr:** Dört dost demektir ki bu dostlar: Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, ve Hz. Ali vasıtasıyla günümüze kadar gelmiştir.

**Alf şîr-i Yezdan Veli:** Güreşçiler Gaziler vasıtasıyla Hz. Ali'ye bağlıdırlar (Gazilerin Pir-i Hasan Kaddah Bebe, Hz. Ali ona el vermiştir).

Evliya Çelebi'nin tanıklık ettiği bu güreş müsabakasında Acem diyarından gelen Zen-güzar adlı pehlivanın Melek Ahmet Paşa'nın huzurunda, Peygamberimiz Hz. Muhammed, Hz. Ebu- Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali ve on iki imam ve Osmanlı Devleti'nin, Melek Ahmet Paşa'nın, Acem Şahı ve bütün çocuklarının adlarını anarak dua ettiği belirtilmektedir. Bu durum salâvatçıların devlet erkani için dua ettikleri gerçeğini kanıtlamaktadır (Kahraman, 1995: 105).

Salâvatçıların güreş meydanlarındaki asli vazifeleri bir nevi pehlivanları takdim ve onların kurallara uygun güreş yapmalarını temin etme amaçlıdır. Salâvatçı salavat getirip seyirciler arasındaki büyükleri manilerle zikrettikten

sonra pehlivanların isimlerini ve maharetlerini lirik bir üslupta dile getirir. Salâvatçının bu görevini yerine getirmesinden sonra pehlivanlar hürmet ifadesi olarak önce sağ ayağını ileri atar ve başını eğerek önce sağ eliyle sağ tarafını, sonra sol tarafındaki seyircileri selamlar. Seyirciyi selamladıktan sonra arkasını dönmeden geri geri gelir ve tekrar rakibi ile el tutuşur. Salâvatçıların güreşler esnasında okudukları Arapça dua bazı batılı seyyahların da dikkatini çekmiştir. Seyyahların “yaşlı bir adam anlaşılmaz dualar eder ...” şeklinde seyahatnamelerinde (H.G. Dwight, 1915: 9) ifade edilen salâvat duası şu dizelerden oluşmaktadır:

**“Bismillahirrahmanirrahim Allahümme sallı alâ seyyidinâ ve Nebiyyina Muhammedin ve âli nur-ı Muhammed Mustafa. Allahümme sallı alâ seyyidina Muhammed ve âli Haticetü'l kubra ve Fatmatü'l Zehra ve Imam Hasanü'l razi ve imamü'l Hüseyin el mazlumü'l şehid düşen Kerbelâ ve Imam Zeynelabidin, Muhammed el Bakır ve Imam Cafer el Sadık ve Imam Musa el Kâzım ve Imam Muhammedü'l Şafi ve Imam Hasanül askeri ve Imam Muhammed el Mehdi sahibü'l zaman ve kutbü'l devranü'l kayim el rıdvan Allahu Teâlâ aleyhim ecmain ve cümle bu tarıkda gelmiş ve geçmiş ehl-i ... perverleri ihtiyarları ruhu için ve mevcut olanların ervahı için ve cümle şehidlerin ve gazilerin ruhu için ve rical-i gayib için ve düşmanların kahrı için fatiha Ruy-i pak Resûlüllah'a salavat”.**

Âşık İmami geçmişten kendine intikal eden geleneği şu şekilde tasvir etmektedir: “Salâvatçının meydana çıkan güreşçilerin güç ve kuvvet durumunu iyi bilmesi ve güreşleri izleyen önde gelen kişileri tanıması şarttır. Salâvatçı, pehlivanların ünlü oyunlarını sıralar, önde gelen izleyicileri seyircilere tanıtarak güreşlere ilgi çeker. Salâvatçılar gür ve davudi sese sahip olmalı, heceli, vezinli ve serbest vezinli olmak üzere âşık diliyle birbirine bağlayarak belli bir ahenk içinde konuşmalıdır. Çukurova’da salâvatçılar, genellikle kendi tekerlemelerinden çok atasözleri, âşıkların usta malı şiirlerinden örnekleri veya bölümleri okuyarak pehlivanları salâvatlar”.

Salâvatçılar ya da günümüzde bilinen ismiyle Cazgırlar eski deyimleri, salâvatçılık dualarını bildiği gibi doğmaca tekerlemeler, maniler ve dahi dörtlükler söyleyebilmelidir. Kısacası bir nevi edebiyattaki şiir dilini mektepli olmasa da alaylı bir eğitimle gerçekleştirebilmelidir. Bu gelenek halk ozanlarının yetişmesine de vesile teşkil etmiş olmalıdır. Günümüzde tespit edilmiş bazı Cazgır dizeleri geçmişin izlerini bünyesinde barındırmaktadır. Bir nevi sözlü halk kültürü olarak varlığını devam ettirdiği için bu dizelerde yer alan bazı deyimler, taşlamalar ya da öğretici satırlar öteden beri tekrarlanan nakaratların günümüzdeki yansımaları olarak dikkat çeker. Örneğin Aşık Halil Karabulut’un güreş meydanlarında halkı neşelendirmek ve dahi pehlivanları başlayacakları zorlu

müسابakalara ısındırmak amacıyla dillendirdiği dizeleri bir nevi tarih dersi niteliğindedir. Hem de çoğunun ders kitapları arasında bulamayacağı türden:

**Aşık Halil Karabulut (Artun, :27)**  
**Her mesleğim bir piri var ezeli**  
**Güreşinki de Mahmut pir yâr veli**

Aşık Halil Karabulut'un bu dizeleri Osmanlı devri Salavatçı dualarında yer alan ve Ahilik geleneği çerçevesinde belirlenen her sanatın ve uğraşın bir piri olmalı geleneğini günümüze taşımaktadır.

**Orhangazi zamanında Daz Ali**  
**Pehlivan kale komutanımız var**

Aşık Halil'in dizelerinde yer alan Orhan Gazi ve Kale komutanı Daz Ali tarih ders kitaplarından öğrenilemeyecek kadar spesifik bir bilgi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum Cazgırların kadimden gelen sözel bir tarih dağarcığını dizelerine taşıdıkları savımızı güçlendirmektedir. Benzer türden eğitici bir halk edebiyatı ve tarihi niteliğini taşıyan satırları Aşık Halil terennüm etmeye devam etmiştir.

**Şeyh Seyyit'tir, pehlivan hocası**  
**Er Sultan'a, pes eyledi nicesi**  
**Demir Hasan'ın, demirinden pençesi**  
**Hamisi Yavuz Selim Han'ımız var**  
**Arnavutoğlu Ali, baş pehlivan**  
**Onu çok sevmiştir. Abdülaziz Han**  
**Ustalar ustası diye aldı şan**  
**Böyle erler dolu vatanımız var**  
**İbrahim Paşa'nın başkadır hali**  
**Hem pehlivan, hem vezir, hem vali**  
**Gördü onu dört sultan ricali**  
**Böyle çok yönlü insanımız var**

Cumhuriyet Türkiye'sinde varlığını devam ettiren bu ata sporumuz ve ritüelleri ülkeye hizmet veren ve halk tarafından takdir edilen devlet büyüklerine dizelerinde yer vermekle beraber sözlü edebiyatımızın bir parçası içinde varlıklarını geleceğe taşımaya devam etmişlerdir. Aşık İmami'den derlenen dizeler Cumhuriyetle birlikte Cazgır manilerinde anılmaya başlanan halkın takdirine şayan simalar hakkında bilgi vermektedir.

**Kurtdereli, milletine sevdalı  
Atatürk'ten mektup aldı manalı  
Koca Yusuf, Kel Aliço, Adalı  
Ata sporumuz güreş denince**

Birinci Dünya savaşı ve milli mücadele yıllarında düzenlenemeyen güreş müsabakaları toplumun milli değerlerini muhafaza etmek amacıyla oluşturulan kuruluşların ilgi odağı olmuştur. Türk Ocağının 30 Mayıs 1924'de Kırkpınar güreş müsabakalarını tekrar düzenlenmesine yönelik girişimleri milli bir girişim olmakla beraber dini geleneklerimizin de devamlılığını sağlamıştır (Kahraman, 1997: 42 43). Nihayetinde milli değerler dini hayat tarzından beslenmektedir.

Özetle Osmanlı Sultanlarını, çeşitli vesilelerle kadim geleneği yaşatmak amacıyla düzenlenen güreşlerde anma ve methetme işlevini yerine getiren Salâvatçılar Cumhuriyetin tesisine müteakiben izleri silinmeye başlanan saltanatı ve ona ait değerleri dile getirme uygulamasını rafa kaldırmak zorunda kalmışlardır. 1924 sonrasında Salâvat duaları halk nezdinde düzenlenen geleneksel müsabakalarda devamlılığını korusa da zamanla varlığını tamamen yitirmiştir. Bu kadim gelenek yerini daha çok serbest vezinde yazılan dizelere bırakmıştır. Ayrıca kadimden gelen bir ananeden olacaktır ki yeni rejimin kurucusu ve halkın takdirine şayan Mustafa Kemal Atatürk'ü devlet büyüğü ve dahi Türk sporu olan güreşin hamisi olarak Cazgır methiyelerine ilave etmiştir. Sonuç itibariyle çalışmamıza, bugün Anadolu coğrafyasında düzenlenen kır güreşleri ve şenliklerinde sıkça tekrarlanan ve salâvatçılık geleneğinden bazı izler taşıyan anonim bir cazgır manisiyle son verelim:

**Allah Allah İllallah**

**Erler çıktı meydana,  
Biri birinden merdane,  
Biri ak, biri kara  
Mevlam her birine kuvvet vere.  
Bu meydan er meydanıdır,  
Nice koç yiğitler bu meydandan geçti,  
Acı tatlı suyun içip göçtü  
Atlar gibi tepisin,  
Aslanlar gibi kapısın  
Ya Muhammed, ya Ali**

**Pehlivanların piri hazret-i Hamza veli,  
Dellal çıksın aradan,**

**Hepsine kuvvet versin yaradan,  
Pehlivan, pehlivan**

**İşte meydan, işte pehlivan  
Güreş edenlere yardım eder Hazret-i Yaradan  
Hani Ali, hani Veli**

**Pirimiz, üstadımız hazret-i Hamza'dır belli  
Karşıdan gelir kır at, kanatları kat kat,  
Gönderelim Hazret-i Muhammed'e salavat.**

**Allah Allah illallah,  
Hep birlikte pehlivanlarımıza  
Alkışlar diyelim maşallah**

**Allah Allah illallah,**

**Hayırlar gele inşallah,  
Pirimiz Hamza pehlivan  
Aşımız neslimiz pehlivan**

**İki yiğit çıkmış meydane,  
Birbirinden merdane,  
Biri here biri kara,  
İkisinde zoru para**

**Alta geldim diye erinme  
Üste çıktım diye şişinme,  
Alta gelirsen apış  
Üste çıkarsan yapış**

**Vur sarmayı küdeden at,  
Gönder Muhammed'e salâvat,  
Seğirttim gittim pınara,  
Allah her ikinizin de işini unara.**

**Alta düştü diye üzülme,  
Üste çıktım diye sevinme,  
Alta düşersen apış,  
Üste çıkarsan paça kazıktan yapış**

Pehlivan pehlivan  
İşte meydan iste pehlivan,  
Analar çeker zahmeti  
Babalar bilir kıymeti  
Hepimiz Muhammed'in ümmeti  
Guru duyup göğsümüzü kabartan  
Türk gücünü kıtalara tanıtan,  
Marsımızı defalarca dinleten  
O yiğitler nerde, nerde kaldı o güreş  
Yaşar'lar, Celal'ler, Gazanfer, Ali,  
Minderde yenemezdi kimse Türkleri,

Yıllarca alkışladı dünya bizleri  
Neden unutuldu bilmem ki güreş  
Şansa kura'ya bırakma işi  
Hatır için vermezler, altın gümüş'ü  
Hamit kaplan, Dağistanlı, Akbaş'ı  
Hatırlayıp öyle yapın güresi

Zengin babayı hayırsız evlat batırır,  
Fakir kocayı süslü avrat batırır,  
Haylaz çiftçiyi kuru inat batırır.  
Pehlivan sende hazırlanmamışsan  
Rakibin seni sırt aşağı yatırır.

Söğüt dalından odun olmaz  
Her kızdaki kadın olmaz  
Her ananın doğurduğundan  
Pehlivan olmaz.

Arabistan'dan getirdik asi, hurmayı.  
Mehterler çalar davulla zurnayı  
Şahinde küçüktür ama  
Gökten indirir turnayı.  
Korkma pehlivan korkma meydan senindir.  
Allah Allah illallah alkışlarla diyelim  
Pehlivanlara maşallah

İstanbul'dan gelir tatar

İnci alıp, cevahir satar,  
Pehlivan dediğin, rakibini  
Ahmet ağanın dombayı olsa atar.  
Bazı sirkelerin dibine çökmüştür tortusu,  
Varolsun dünya yüzünde kahraman Türk ordusu.

İki yiğit çıktı meydana

Her ikisi de birbirinden merdane.  
Biri hare, biri kare,  
Avrupa sarayı yıkıldı oldu harap  
Kaptan kafa hükmetti parmaksız koca Arap

Ona bile kalmadı bu meydan  
Size de kalmaz bu meydan

Her zaman güreşler  
Aynı mevsimde baslar,  
Varolsun bu güreşleri  
Seyreden vatandaşlar

Ağustos ayında ekilen darıdan  
Oğul vermeyen arıdan  
Sabahları kocasından sonra  
Kalkan karıdan hayır gelmez  
Her yiğitten de pehlivan olmaz

Allah Allah illallah  
Sekiz Türk aslanı çıktı meydana,  
Birbirinden merdane.

Alta düştüm diye yerinme,  
Üste çıktım diye sevinme,  
Çapraz gireyim deme, yan bas atar,  
Sarma, künde yapayım deme kılçık yapar.  
Pehlivan düşünme, yüce Allah'na  
Daima dua et milletine üstadına  
Dünyaya geldik ayrı ayrı anadan,

Kimimiz Rumeli'den, kimimiz Anadolu'dan

**Pehlivanlar biliniz,**

**Hazret-i Hamza'dır üstadımız pirimiz.**

**Pehlivan. Pehlivan**

**Allah'ına güvenerek gir meydana,**

**Çetin ol, metin ol güreş merdane.**

**Kırım'dan gelir tatar, tozu dumana katar,**

**Hasmın kaparsa kündeysi, manda olsan atar.**

**Söğüt dalından odun olmaz,**

**Her yığitten pehlivan olmaz,**

**Karsıdaki dağdan aldım rengini,**

**Araya araya buldum hepinizin dengini.**

**At gibi yarışın, koç gibi tokusun,**

**Koyun gibi melesin, kardeş gibi güresin.**

**Biri ak, biri kara, hazret-i Hamza çıktı nura,**

**Ben çıkıyorum aradan, Allah sizleri kayıra.**



## **Kaynakça**

Ahmet bin Mahmut, Selçukname II, haz. Erdoğan Merçil, Terüman 1001 Temel eser, İstanbul 1977.

Andreas Tietze, Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lügati, Cilt 1, Simurg Yayınevi, İstanbul-Wien 2002.

(Artun, 2013: 28), Erman Artun, Çukurova'da Salavatçılık Geleneği ve Âşıkların Pehlivan Salavatlamları, Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Merkezi, [http://turkoloji.cu.edu.tr/ÇUKUROVA/Amakaleler/27.php (erişim: Mart 2013)]

Atıf Kahraman, Cumhuriyete Kadar Türk Güreşi, Cilt:1, Kültür Bakanlığı Yayınları:1028, Kültür Eserleri Dizisi:133, Ankara, 1989.

Atıf Kahraman, Osmanlı Devleti'nde Spor, Kültür Bakanlığı Başvuru Eserleri, Ankara 1995.

Dede Korkut Hikâyeleri, yay. Orhan Şaik Gökyay, İstanbul 1976, s. 56-58.

Erdoğan Merçil, Türkiye Selçuklularında Meslekler, TTK, Ankara 2000.

Hasan Eren, Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü, 2. Baskı, Ankara 1999.

H.G. Dwight, Constantinople Old and New, çev. Feride Doğaner, Toplumsal Tarih, Sayı: 15, Mart 1995, ss.6-11.

Stephan Grundy, Attila's Treasure, A Bantam Spectra Book, September 1996.

